

Gin-tonic & cholera

Van Femke van Zeijl verscheen eveneens bij Artemis & co

Een nacht in een vijzel

Femke van Zeijl

Gin-tonic & cholera

Artemis & co

Dit boek is mede mogelijk gemaakt dankzij een financiële bijdrage van het
Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten (www.fondsbjp.nl)

ISBN 978 90 472 0060 4

© 2010 Femke van Zeijl

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagillustratie © Caro Bonink

Kaart van Afrika en stadsplattegronden Équipe voor

Architectuur en Urbanisme Amsterdam

Foto auteur © Caro Bonink

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers n.v., Antwerpen

Voor Ramses

AFRIKA

Inhoud

Voorwoord 9

- 1 Gin-tonic en cholera 13
Rijk en arm in Luanda, Angola
 - 2 Tot het elastiek knapt 71
*Oorlog en geweld in Bukavu,
Democratische Republiek Congo*
 - 3 Het gelijk van de oudere 127
Familie, traditie en religie in Ibadan, Nigeria
 - 4 Het zeepje van de ssenga 185
Seks en de liefde in Jinja, Oeganda
 - 5 Een klungel van een dief 241
Clandestiniteit in Maputo, Mozambique
 - 6 In de coulissen 297
Kunst in Bobo-Dioulasso, Burkina Faso
- Nawoord 355
Dankwoord 361
Verantwoording 363
Literatuur 364

Voorwoord

Op een zaterdagmiddag in 2006 stond ik in de Congolese hoofdstad Kinshasa vast in de verkeersdrukte die de voorbode is van de uitgaansavond. Naast de taxi waarin ik zat, ronkte een wrakkig minibusje. Vier paar zwarte benen bungelden onder de halfopen achterklep vandaan die was vastgestrikt met een touwtje. Tussen het langzaam rijdende verkeer op de Boulevard 30 Juin door wandelden verkopers die hun waar aanboden aan de inzittenden. Moeders met kinderen op de rug staken gehaast de boulevard over. Overal waren stedelingen op weg.

Vanaf de bijrijdersstoel van de taxi, met een gesprongen veer die uit de zitting in mijn linkerbil stak, zag ik het aan, de schijnbare chaos van de Afrikaanse metropool. De ruim tien miljoen inwoners van de Congolese hoofdstad leken allemaal over de boulevard te krioelen.

Ik keek nog eens om me heen in die zaterdagse spits. De moeders keerden terug van de markt waar ze cassave verkochten. De telefoonkaartverkopers hadden extra voorraad ingeslagen om de klanten in de weekendfile te kunnen bedienen. De chauffeurs van de gemeenschappelijke taxi's staken hun linkerarm uit het raam om in gebarentaal hun bestemming aan de wachtende passagiers langs de weg te melden: rondje in de lucht voor Rond Point, duim naar rechts voor Gombe, wijsvinger naar voren voor rechtdoor de boulevard af.

Het was een massaspektakel waarin iedereen zijn rol kent, maar niemand het totaalscript. Een spectaculair toneelstuk voor miljoenen, waarvoor zich iedere dag nieuwe acteurs melden: dorpingen die als een magneet naar de stad worden getrokken. Omringd door de stadse hectiek van al die mensen op weg ergens heen, ontstond het idee voor dit boek.

Ineens was die doodgewone zaterdag in broeierig Kinshasa geen gewone dag meer. Ik besepte dat ik getuige was van wereldnieuws, een ontwikkeling die niet alleen het Afrikaanse continent, maar de wereld in haar greep heeft en deze onomkeerbaar zal veranderen. Steeds meer wereldburgers leven in steden, en een groot deel van die verstedelijking heeft plaats in Afrika. Het duurt niet lang meer voordat er meer Afrikanen in de stad wonen dan op het platteland. Over het stadsleven op het continent, de nieuwe realiteit van Afrika, gaat dit boek.

Urbanisering brengt mensen van allerlei achtergronden samen en dwingt ze tot een gemeenschappelijke overlevingsstrategie. Hoe organiseren die stedelingen hun bestaan? Om de stadse mores te begrijpen, besloot ik ertussen te gaan leven. In totaal verbleef ik bijna een jaar lang in zes verschillende steden in zes landen in Sub-Sahara Afrika. Gezamenlijk vormen deze steden een dwarsdoorsnede van de Afrikaanse stad: qua koloniale historie, grootte, ligging, religieuze achtergrond en recente geschiedenis.

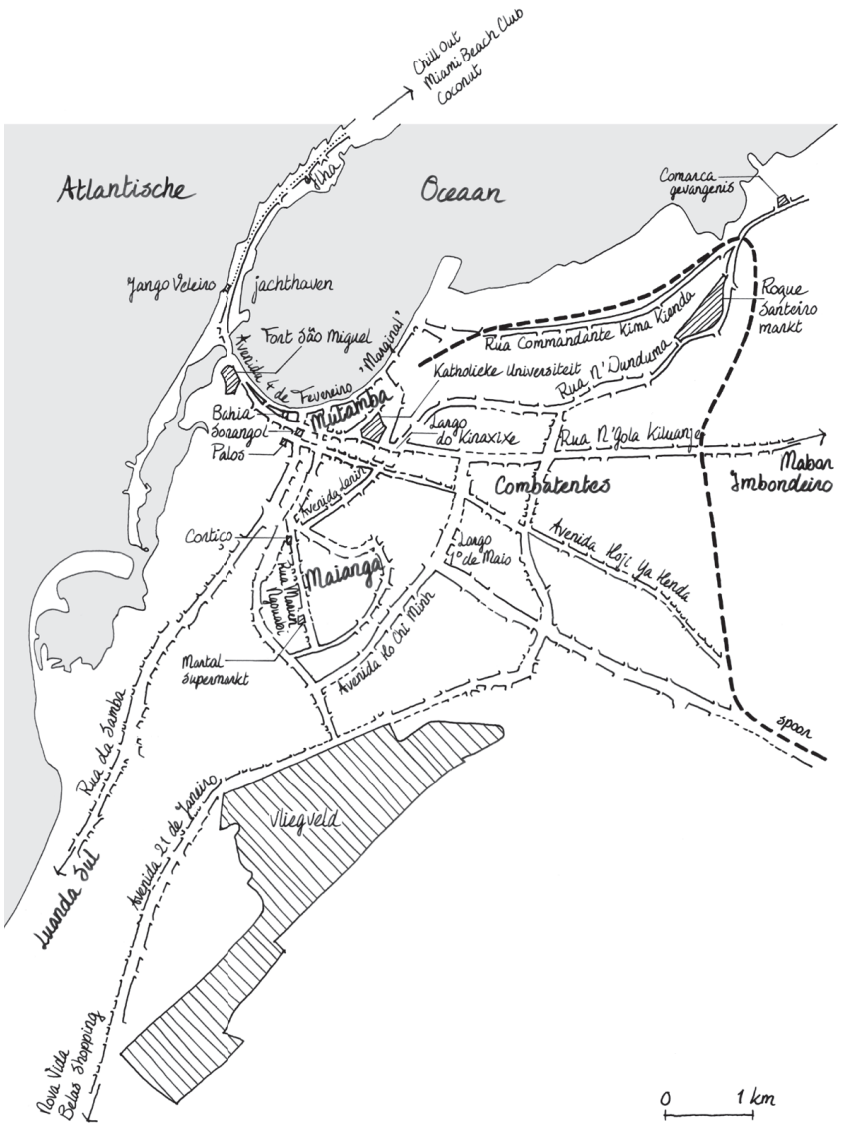
In elke stad kwam een ander thema aan bod, facetten die samen een totaalbeeld geven van het rijkgeschakeerde moderne stadsleven in Afrika.

Ik begon met de meest essentiële vraag naar het dagelijks brood. In het Angolese Luanda onderzocht ik hoe de Afrikaanse stedeling zich financieel redt. Omdat de afgelopen decennia veel Afrikaanse steden explosief zijn gegroeid door een toevloed van oorlogsvluchtelingen, bekeek ik daarna in Bukavu, Oost-Congo, wat langdurig geweld doet met een stedelijke samenleving. Of

de verstedelijking iets heel laat van oude tradities en welke rol familie en geloof spelen in het leven van de stadsbewoner, daarover sprak ik met de inwoners van Ibadan, Nigeria. De liefde kon als thema niet ontbreken: aan de mensen in Jinja, Oeganda, vroeg ik hoe hun stadse liefdesleven eruitziet. En aangezien lang niet iedereen zich weet te redden in het legale stukje stadseconomie, wierp ik in de Mozambikaanse hoofdstad Maputo een blik in de clandestiene wereld van kruimeldieven, helers en drugsdealers. Tot slot reisde ik naar Bobo-Dioulasso. In deze Burkinese stad vroeg ik me af wat de rol is van kunst in het dagelijks leven. Op welke ritmes danst de Afrikaanse stedeling en naar welke muziek luistert hij?

Het antwoord op mijn vragen zocht ik bij de stadsbewoners zelf. Uit hun levensverhalen, dromen en angsten ontstaat een veelstemmig beeld van het nieuwe Afrika. Daarbij koos ik voor de verhalen van mensen die voor iets groters stonden dan zichzelf. Zo wilde ik de enorme ontwikkeling die verstedelijking is, terugbrengen tot menselijke proporties.

De stedelingen namen me mee op een onvergetelijke stads-safari naar de zwarte markt, de duurste restaurants en alles daartussenin.

LUANDA

± 5.000.000 inwoners

Gin-tonic en cholera

RIJK EN ARM IN LUANDA, ANGOLA

De speedboot knettert zo dicht langs de vloedlijn dat ik even mijn ogen opendoe om vanaf mijn loungestoel te checken of het vaartuig niet het zand op gescheurd komt. De Angolese man aan het roer stuurt echter parallel aan het drukke strand, dichtbij genoeg om de vette letters DG op zijn Dolce & Gabbana-zonnebril leesbaar te maken vanaf het vasteland, maar ver genoeg weg om de jongetjes te ontzien die voetballen in de branding. Flaneren op z'n Luandees. Achter mij op het terras lunchen Angolese families en expats met stomende garnalencurry en geroosterde zeebaars.

Ik neem de laatste slok van mijn bier en zet het lege flesje op het tafeltje naast me. Het is een lome zaterdagmiddag op het Ilha van Luanda, het schiereiland dat vanaf de Angolese hoofdstad in een boog de Atlantische Oceaan in loopt. Over de landtong loopt een langgerekte weg, aan beide kanten geflankeerd door hotelletjes, strandtenten, restaurants en zandstrand. Voor Luandezers de plek bij uitstek om in hun vrije tijd te relaxen.

Vandaag heb ik geen interviews meer, dus ook ik mag het ervan nemen. Toch twijfel ik of ik nog een pilsje zal bestellen. De prijzen van de Coconuts-bar gaan mijn budget te boven en ik kan het me eigenlijk niet veroorloven nog eens 8 euro te spenderen aan één drankje.

'Querida!' hoor ik iemand achter me roepen. *'Holandesa!'*

Ik kijk om en zie Lina het terras op lopen, met in haar kielzog twee zussen en wat vriendinnen. Op haar knalrode hakken balanceert ze mijn kant op. Mijn ogen dwalen van de diamanten in haar oren en haar haute couture mantelpak naar de rubber slippers aan mijn voeten en mijn bikini. Lina is de echtgenote van een van de rijkste mannen in de stad, en zelf ook een gewiekste zakenvrouw. Telkens als we elkaar treffen voel ik me een beetje sjofel.

‘Alles op mijn rekening, hoor!’ zegt ze me. ‘Bestel maar wat je wilt.’

Terwijl ik net nog prakkiseerde of ik mijn dagbudget definitief naar de knoppen zou helpen door nog een biertje te bestellen, betaalt Lina die middag voor het hele gezelschap, of ik nou wil of niet. In Luanda, de *booming* hoofdstad van Angola, voel ik me dikwijls een arme sloeber.

Toch word ik niet het stukje strand af gedirigeerd waar Coconuts zijn zonnebedden heeft geplant, zoals ik zojuist zag gebeuren bij twee Angolese jochies die zich zonder consumptie op een van de strandstoelen hadden genesteld. Rondom het terras van Coconuts loopt een onzichtbare grens. Wie zich geen drankje op het peperdure terras kan veroorloven, blijft daar angstvallig achter, op het publieke deel van het strand. Naast het terras houdt een bewaker de gasten in de gaten en klaplopers stuurt hij zonder pardon weg. Als ze tenminste geen blank velletje hebben, zoals ik.

Bij Coconuts hebben zonnebaders plek zat, maar op het openbare strand liggen ze handdoekje aan handdoekje. De meeste Angolezen kunnen het zich niet permitteren neer te ploffen op het terras van de strandtent: veertig procent van hen leeft onder de armoedegrens. Als ze al het geld hebben om een minibusje naar het Ilha te nemen, schiet er voor consumpties weinig over. Van een afstandje kijken ze toe hoe de rijken hun cocktails wegklokken.

Voordat ik afreisde naar Angola, vroeg ik collega-journalisten met ervaring met dit land in Zuidwest-Afrika wat ik precies mee moest nemen. Het unanieme antwoord: een grote zak met geld. Hoofdstad Luanda is een van de duurste steden ter wereld, zeker als je er op bezoek gaat. Een nacht in het meest avondse hotel kost er minstens 100 dollar, in de supermarkt gaan pakjes spaghetti over de toonbank voor omgerekend 10 dollar en een halve kilo tomaten op de markt wisselt pas voor 3 dollar van eigenaar.

Op mijn verlanglijstje staat al jaren een verblijf in de Angolese hoofdstad, maar vanwege de kosten moest ik mijn plannen steeds op de lange baan schuiven. Na lang sparen kan ik eindelijk voor een maand naar Luanda, ook omdat een Nederlandse expat een logeerplek aanbiedt in haar groot uitgevallen villa.

De kloof tussen arm en rijk komt mij nergens zo gigantisch voor als hier, waar Lina en haar elitevrienden avond aan avond gin-tonics drinken in de ondergaande zon terwijl in de sloppenwijk verderop kinderen sterven aan cholera. Onvoorstelbare rijkdom en uitzichtloze armoede gaan in Luanda zij aan zij. Daarom wil ik juist in deze stad beide kanten van de stedelijke economie onder de loep nemen.

Dat ik bevriend zou raken met een schatrijke Angolese, had ik van tevoren niet verwacht. Ik ben een week in Luanda als ik via een wederzijdse kennis de welgestelde Lina ontmoet. Waarom weet ik niet precies, maar de dertigjarige vrouw ontfermt zich meteen over me. Misschien ziet ze in mij een gelijkwaardige gesprekspartner, misschien gezelschap voor stapavonden. Ze is getrouwd, maar nooit zie ik haar met haar echtgenoot. Het echtpaar is nog kinderloos – wat naar Afrikaanse begrippen na een paar jaar huwelijk ongebruikelijk is – en ze komt op me over als een eenzame vrouw.

Als ik Lina haar gang zou laten gaan, zou ze me iedere avond op sleeptouw nemen, maar ik leg haar uit dat ik moet werken. En